

סוגיית אתרא דמוברי באגי

איתא בגמ' ב"ב (כט.), אמר רב הונא שלש שנים שאמרו [לחזקת ג' שנים] הוא שאכלן רצופות וכו' אמר רב חמא ומודי רב הונא באתרי דמוברי באגי, פשיטא, לא צריכא דאיכא דמובר ואיכא דלא מובר והאי גברא מוברה מהו דתימא א"ל אם איתא דדידך הואי איבעי לך למיזרעה קמ"ל דאמר ליה חדא ארעא בכוליה באגא לא מצינא לינטר ואי נמי בהכי ניחא לי דעבדא טפי עכ"ל. ופירש הרשב"ם (ד"ה באתרא), וז"ל, במקום שנוהגין לזרוע שנה ולהוביר שנה שלא להכחיש את הקרקע דהא אחזיק בה כדמחזקי אינשי, ומיהו שנה שהובירה אינה עולה לחשבון שלש שני חזקה וצריך לשמור שטרו יותר משלש שנים עד שילקוט שלש שנים עכ"ל. דהיינו שודאי צריך אכילת ג' שנים, ולכן מסלקין השנים שהוביר את הקרקע ויש לו חזקה בה' שנים, וכך פוסק הטור (חור"מ קמא: ג) דיש לו חזקה בה' שנים. וכך נראה מהראשונים בסוגיא דאין עולין השנים דמוברי לחזקה על הקרקע.

אולם, עיין בהגהות מיימוניות (הל' טוען ונטען פ"ב אות ד') בשם הראב"ן, וז"ל, באתרא דמוברי באגי חזקה בשלש שנים אע"ג דלא אכלן כולן דהא אחזיק כדאחזקי אינשי בני המקום וכל תשמיש שיש לעשות באותן שלש שנים עשה בתוכה וכו' והא דאמרינן ניר לא הוי חזקה היינו באתרא דלא מוברי ופירוש הטעם כדי שלא תתן דברין לשיעורין לפעמים שלש שנים ולפעמים שש שנים עכ"ל. וצ"ב מה כוונתו ב"נתת דברין לשיעורין" הכא, והלא אין זה שיעור חדש כלל אלא זה שיעור של שלש שנים, אלא דא"א להעלות השנים דהשדה מוברה? ועוד צ"ב למה תולה הטעם בש"נתת דברין לשיעורין" אם כבר פירש דהכא ניר הוי חזקה? ועוד קשה, מה שהקשה עליו בחי' הר"ן, דאיך שייך לומר הכא דמודה רב הונא והלא זה רצופין ממש?

וכדי לפרש שיטת הראב"ן בזה, נראה לעיין קודם בשיטת הרמב"ן. הרמב"ן פירש דהכא לא סגי בחמש שנים, כמו שנראה משאר ראשונים, אלא בעינן שש שנים. וז"ל, מודה ר"ה באתרא דמוברי באגי, פי' דאפ' במפורות הויא חזקה, ומיהו שש שנים בעינן כיון דאיכא דזרע, ועוד דכיון דמשיך זימנא דבורות קלא אית לה, ואי לא מחזיק שש שנים לאו כלום הוא, דאי לא תימא הכי מאי ומודה, פשיטא דהא רצופות נינהו ולא שייכא הא בדרב הונא כלל דהא

סלקא שתא דבורות עכ"ל. וכל דבריו סתומים, וקשיא טובא אמאי לא סגי בחזקת ה' שנים ואמאי בעינן דוקא ו' שנים?

ונ"ל לפרש דבריו ששדה מוכרה הוי סוג חדש בדיני חזקה, ושני חזקה של שדה מוכרה הוי שש שנים כי לכל שנה של זריעה צריך עמה שנה של הוכרה,¹ וא"כ א"א לעשות חזקה בה בה' שנים דאין זה הדרך להחזיק בשדה מוכרה. ואינו ר"ל כהרשב"ם ושאר הראשונים שסגי בה' שנים, כי אין זה הדרך להחזיק בשדה מוכרה אלא בסתם שדה בסילוק השנים דהוכרה, כיון דא"א לעבוד האדמה בשנים אלו. וזה כוונת דבריו בסוף "ואי לא מחזיק שש שנים לאו כלום הוא, דאי לא תימא הכי מאי ומודה, פשיטא דהא רצופות נינהו ולא שייכא הא בדרב הונא כלל דהא סלקא שתא דבורות". דלפי הרשב"ם והראשונים דפירשו שסגי בה' שנים זה כמו כל שדה שחזקתו ג' שנים אלא רק שצריך לסלק הזמן שא"א לעבוד את האדמה. אבל הרמב"ן סובר דודאי עיקר החזקה הוי אכילת הפירות, ולכן בשדה מוכרה הגדיר הו' שנים כמפוזרות, אבל אין הפירוש כמו שנראה משאר הראשונים שמסלקין השנים של ניר לגמרי אלא החזקה הוי ו' שנים שלימות, דבשדה מוכרה כל הו' שנים הן חלק מהחזקה אע"ג דהג' שנים של אכילת פירות הן העיקר.

והשתא דאתינן להכי נראה לפרש דברי הראב"ן, שהוא ג"כ סובר כהרמב"ן דיש סוג חדש בשדות של שדה מוכרה, ומש"כ "נתת דברין לשיעורין" לא בא לאפוקי משיטת הרשב"ם והטור, דלפי דבריהם אין כאן שיעור חדש כלל, אלא זה כסתם שדה אבל צריך ה' שנים לעשות החזקה. אלא נראה דהראב"ן חולק עליהם, וכמו שדחה הרמב"ן, אבל בא הראב"ן לאפוקי גם משיטת הרמב"ן. וזה מדוייק ממש"כ "כדי שלא תתן דברין לשיעורין לפעמים שלש שנים לפעמים שש שנים". שראב"ן סובר דא"ג צריך בעיקר להיות ו' שנים אבל א"כ נתת דברין לשיעורין, ולכן הוא צריך לפרש דהכא כיון דעשה כל מה שמוטל עליו ניר הוי חזקה ויש לו חזקה בג' שנים. ואין סתירה בין

¹ ויש לפרש את זה בב' אופנים. י"ל שכל ב' שנים נחשב כשנה אחת בחזקת ג' שנים, כלומר שאין זה בעקרון חזקה של ו' שנים אלא שזה חזקת ג' שנים, אבל "שנה" הכא הוי ב' שנים כיון דצריך שנה של זריעה ושנה מוכרה. או י"ל שאין עיקר הדבר שצריך שנה של הוכרה עם השנה של זריעה והן נחשבות כ"שנה אחת", אלא דהדרך של שדה מוכרה הוא שיהיו ג' שנים של זריעה וג' שנים דהוכרה, ולכן בכל מקום שעושה כדרך שדה מוכרה צריך ו' שנים. ולפ"ז באמת אין זה חזקת ג' שנים (אלא שכל ב' שנים נחשב כשנה אחת) אלא חזקת ו' שנים, אבל יש רק ג' שנים של אכילת פירות, וודאי הן עיקר החזקה. ונ"ל כפירוש שני שזה יותר מדוייק בלשון הרמב"ן, אבל יל"ע.

הסברא שכותב דהכא ניר הוי חזקה ומש"כ דטעמו הוי משום דא"כ נתת דבריך לשיעורין. וכדי לתרץ קושיית הר"ן איך לפרש הא דמודה רב הונא בגמ', י"ל דגם ר"ה מודה הכא דניר הוי חזקה, דאע"ג דהוא סובר לעיל דשנה מוכרה הוי הפסק בחזקתו, הכא מודה דשנה דהוביר עולה לחזקתו.

ועכשיו יש לחזור לדעת הרשב"ם והטור. וקשה לפי שיטתם מהו חידוש של הגמ' דמודה רב הונא באתרי דמוכרי באגי. ע' בטור (קמ"א ס"ד), וז"ל, כתב ה"ר ישעיה שאם אכלה שלש שנים רצופות באתרא דמוכרי הוי חזקה דכל שכן דהוה ליה למחויי דלא מיתבר ארעיה. ונראה לי דלא הוי חזקה דמצי מערער למימר גילית בדעתך שאינה שלך שעשית כמו גזלן ששומט ואוכל כל מה שיכול להוציא ממנה ואינו לשנים הבאות מפני שידוע שלא תשאר בידו עכ"ל. ולפי שיטת הטור יוצא דלא רק דלא עדיף לעשות חזקה בג' שנים במהירות אלא שזה מגרע חזקתו, וא"כ י"ל דהא דמודה ר"ה הכא היינו שאינו יכול להחזיק ברצופין אלא צריך להחזיק כדמחזקי אינשי, והיינו בה' שנים, וזה החידוש של הגמ'.² ועדיין קשה לפי הרשב"ם מהו חידוש דמודה רב הונא באתרי דמוכרי באגי.³

וע"ע בסוף דברי הרשב"ם (שם), וז"ל, ואי טעין אידך אני באתי בתוך שלש ומצאתי שדה ריקם ולכך לא מחיתי מצי א"ל מ"מ היה לך למחות שאע"פ שלא זרעתיה הייתי עושה בה ניר שאחר הקציר והיה לך להבין שבשביל שלא להכחיש כחה לא חפצתי לזרעה כמנהג שדות העיר עכ"ל. ונראה מדבריו דאינן מסלקין את השנים שהוכרה, אלא דבכל שדה מוכרה צריך לעשות הניר בשנות שהוכרה אפ' אם אין זה מנהג המדינה, כיון דזה חלק מהחזקה.⁴ אבל נראה מדבריו דלא כרמב"ן שיש סוג חדש של שדה, כלומר דשדה דמוכרי, אלא דלפי הרשב"ם י"ל שא"א להחזיק בשדה אם אינו נמצא שם מתחילת החזקה עד הסוף.⁵ ולכן ממילא בשנים שהוכרה הוא צריך להיות על הקרקע ועוסק בה.

² ולפי ה"ר ישעיה י"ל להיפך דחידוש הגמ' הוא שאינו צריך לעשות החזקה במהירות אלא דעולה ג"כ החזקה בה' שנים, ודו"ק.

³ ואפשר לומר שהוא סובר כהטור נגד ה"ר ישעיה, אבל אין הכרח בדבר כלל.

⁴ וכ"כ בשטמ"ק בשם שלנ"ל ובטור בדעת הרשב"ם. אבל הפרישה (חו"מ סי' קמ"א) חולק דגם לפי הרשב"ם במקום שלא נהגו לעשות ניר בשנה דהוכרה אינו צריך לעשות ניר כלל.

⁵ לעומת משמעות רבינו גרשום דאין טענה דבאתי ולא מצאתי לך ולכן לא מחיתי כיון דהמחזיק יכול לטעון דהחזקתי בשעה שרגילין בנ"א לעבוד שדותיהן, עיי"ש.

ולסיומא דמילתא יל"ע בדברי הרמב"ם (הל' טו"נ פי"ב ה"ד), וז"ל, שלש שנים שאמרו צריכות שיהיו רצופות זו אחר זו, הרי שהחזיק בשדה וזרעה והובירה שנה וזרעה שנה והובירה שנה אפילו עשה כן כמה שנים לא החזיק. היה דרכן של בני אותו המקום להוביר אע"פ שמקצתן זורעין שנה אחר שנה ומקצתן זורעין שנה ומובירין שנה הרי זה החזיק שהרי הוא אמר לא הוברתי אותה אלא כדי שתעשה הרבה בשנת הזריעה עכ"ל. ומגיד משנה וכסף משנה (שם) פירשו דבריו דמקום דמוברי ודאי לא עלתה שני דמוברי, כשיטת כל הראשונים נגד הראב"ן.⁶

ולולי דבריהם נ"ל לדייק מדברי הרמב"ם שהוא סובר כמו הראב"ן. קודם כל יש לדייק דסובר כראב"ן ממה שלא כותב בפירוש דצריך ה' [או ו'] שנים בשדה דמוברי כמו שפירשו שאר ראשונים. ועוד יש לדייק מתחילת דבריו שכתב "שלש שנים שאמרו צריכות שיהיו רצופות זו אחר זו", אמאי כתב "זו אחר זו" והלא זה מיותר לגמרי, ולא רק הכי אלא אי אמרינן כשאר ראשונים באמת אין השנים זו אחר זו אלא אדרבה הן מפוזרות. ועוד נ"ל לדייק ממה ששינה מלשון ר"ה בגמ', שלשון של ר"ה הוי "שלש שנים שאמרו הוא שאכלן רצופות", וכך ציטט דבריו ברי"ף (יד. בדפי הרי"ף),⁷ אבל הרמב"ם כתב רק שהשנים צריכות להיות רצופין ולא הזכיר אכילת הפירות. וע"פ דיוקים אלו נ"ל לפרש ששיטת הרמב"ם הוי כשיטת הראב"ן ולא כמו שפירש המ"מ וכס"מ.

⁶ וחשוב להעיר שאין זה רק שיטת הראב"ן, אלא שגם העיטור (אות מ' – מודעה, דף מב.) סובר שבשדה מוברה יש חזקה בג' שנים, וז"ל, ואמינא מילתא ומסתברא מרביותא ומסתברא דרב הונא לאו למעוטי אג"ה אתי דאפילו באתרא דלא מוברי באגי אי אית ליה סהדי דאכלה אג"ה ולא נפקא מחזקתיה לחזקה דאחריני חזקה הוא ורב הונא למעוטי מפוסקות אתא שאם אכל שנה ראשונה ושלישית ולא אכלה שנייה אף על פי שעמד בחזקתו שלש שנים בלא עירער אינה חזקה דאין חזקה אלא לנהנה וכל שכן מקוטעות אבל באתרא דלא מוברי באגי אפילו שנת הבור עולה לו והיינו דקאמר מר ומודה רב הונא באתרא דמוברי באגי ובחנותא דמחוזא כיון דבחזקה קאי לא בעינן רצופין והיינו פורנא דבתים דהא מפוסקות נינהו. אלמא כיון דבחזקתו קאי הוי חזקה עכ"ל. ונראה שאין העיטור סובר כראב"ן שזה מסברה שא"כ נתת דברין לשיעורין, ואכמ"ל.

⁷ וע"פ ברי"ף (שם) דמבואר כשיטת שאר ראשונים שאתרא דמוברי באגי אין החזקה בג' שנים אלא יותר.